

ЮНАЧНИЯТ МАРКО - БОРЕЦ СРЕЩУ ЗЛОТО И НЕСПРАВЕДЛИВОСТТА

Песните за Крали Марко са сътворени през XIV век, когато едно след друго падат феодалните владения на българите по време на османското нашествие на Балканите. Образът на Крали Марко е най-забележителното доказателство за това, как хората могат да сътворят в песен и слово чудоеен юнак над юнаците. Възвеличена е една личност, открита е нравствената опора на страдащите, за да бъде съхранена вярата им в доброто и справедливостта. Основен герой в юнашките песни е Крали Марко - Херкулес за славяните, но не в митичното им време, а в една от най-драматичните епохи от тяхното съществуване.

Крали Марко не е измислен литературен герой, а реална историческа личност. По потекло той е благородник, син на известен феодал. Като човек и владетел има противоречива съдба. Баща му Вълкашин успява да се домогне до кралския престол на Сърбия през 1366 г. Боляринът Марко не става крал, но титлата на баща му е запазена пред името на сина поради възхищението на хората от него. Наричат го Крали, защото в размирните времена, в които живее, Марко успява да запази спокойствието в земите на областта Прилеп, оставени като наследство от баща му. Изключително добър дипломат (бил е посланик на цар Урош в Дубровник), той става османски васал. За да се отговори на въпроса: защо е бил толкова почитан от славянските народи, трябва да се има предвид страшната им участ и относителния мир, който осигурява на хората велможата в своите земи.

Песента „Събра Марко триесе юнаци“ не поставя Крали Марко в обичайния двубой със заклетите врагове на славянската общност - турци и еничери, а с първичното зло, олицетворено в образа на триглавата змия. В тази фолклорна песен, както и в други подобни творби, където героят се бие със змейове и змии, е засилен митичният елемент за сметка на историческия. Творбата е изградена на митологична основа, представена чрез класическата за митовите схема ха- ос-космос. Като представя битката с триглавата змия, която е носител на злото, песента напомня митовите за сътворението и реда в света. Както Зевс и младите олимпийски богове побеждават хаоса и установяват космоса, така и Крали Марко е борец за хармония. Той се стреми да възстанови нарушения в пределите на царството ред. Макар и да не е божество, със своята свръхестествена сила Марко прилича на старогръцките богове.

„Събра Марко триесе юнаци“ е песен за юнашката отзивчивост и храброст, олицетворени в образа на закрилника, какъвто човешките общности винаги са имали в лицето на достойните мъже. Но тя е песен и за човешкото малодушие, за непочтеността, за отхвърлената дума, за недостойното поведение на морално дребните мъже, каквито винаги се срещат сред хората. В зависимост от това, в песента „Събра Марко триесе юнаци“ се преплитат две сюжетни линии: едната, свързана с триглавата змия - злото извън човека, другата, свързана с лъжеприятелите на героя, т.е. със злото, което човек носи в себе си. В случая то е страх, измама, предателство. Опростената схема на сюжета съдържа няколко основни епизода. Крали Марко свиква „триесет юнаци, кой от кои по юнак“, за да убият триглавата змия, която е преградила пътищата и никой не може да мине през тях. Трийсет юнаци е дружина, достатъчна, за да се справи с три глави, макар и на чудовищно същество, но когато виждат змията, юнаците побягват. Младият Марко остава сам, но с помощта на сабята си дамаския и на легендарния си кон Шарколия побеждава триглавото зло. Като се връща от битката, той заварва „триесетте юнаци“ да пият вино в механата и наказва невярната си дружина.

Основният конфликт в песента „Събра Марко триесе юнаци“ е вечното противоборство между доброто и злото. Привидно основна опозиционна двойка са Марко и триглавата змия. Но в заглавието на творбата като основна опозиционна двойка са заложени Марко и „триесетте юнаци“. Оказва се, че от значителна важност за твореца е идеята за сговорната дружина. Ако съотнесем логиката на образите и събитието към времето, когато е създадена песента, ще открием удивително съвпадение между идеята за борбата на Крали Марко с поробителя (олицетворен в образа на триглавата змия) и липсата на единство между останалите боляри. Подобно на тях в началото на песента „триесетте юнаци“ също влизат в ролята на представители на доброто, но след това се оказват лъжегерои. Противопоставянето е на принципа върност - предателство, дълг - безчестие пред приятеля и общността, страхливците побягват, а Марко достойно изпълнява мисията си.

Внушението за огромната сила на злото е постигнато чрез образа на змията, изграден с помощта на хипербола и повторение. Хипербола откриваме в образните детайли, чрез които са внушени необикновените ѝ размери -тя е стри глави, огромна е, запушила е „цареви друмове“ и „тесни клисури“, не дава пиле да прехвъркне, а камо ли човек да мине. За да проличи скромността на юнак Марко, това нейно представяне се повтаря три пъти в песента - два пъти от народния певец и един път - от коня Шарколия. Чрез описанието на главите ѝ у слушателя се създава убеждението за необичайни, гигантски размери: едната глава на змията е високо до небето, втората стига до земята, а третата е по средата. Страшният ѝ вид се разкрива не само хиперболично, а чрез реакцията на „триесетте юнаци“-щом я виждат, те побягват. Постъпват така, както и двамата по-големи братя от приказката „Тримата братя и златната ябълка“. На фона на тяхната страхливост извършеното от Марко е изключителен, необикновен подвиг.

В песента „Събра Марко триесе юнаци“ младият юнак Марко, който още не е именуван с прозвището „Крали“, е представен основно чрез делата си. На преден план е изведена нравствената характеристика на героя. Липсва неговото портретно описание, защото той влиза в песента като познайник на слушателя - любим герой, който воюва срещу злото. Песента просто разказва за поредното му добро дело, за поредния му подвиг, отвоюващ благата на общността. Смелият Марко е носител на доброто, борец за неговото възтържествуване. Този смисъл носи постоянният епитет „добър юнак“, който съпътства името на героя.

Смел до безразсъдство, почтен в думи идеала, героят на песента е изграден напълно контрастно с другите юнаци. Изоставен от тях, той застава лице срещу лице със смъртта. Повторението „Са Марко младо да загине“ и „С'а чем младо язе да погинем“ прозвучава по човешки разбираемо и говори за безпокойството на юнака пред грозящата го опасност. Олицетворен образ, конят Шарколия изпълнява ролята на вълшебен помощник в необикновената схватка. Надарен с физическа сила и смелост, той е изключителен и неподражаем - говори, съветва юнака, допълва неговите качества. Образът му доказва, че злото е толкова голямо, че не може да бъде преодоляно с обикновени средства - нужни са чудодейни, приказни вълшебства, за да бъде то победено. Затова двамата герои като едно цяло влизат в съдбовен двубой със страшното чудовище.

Битката на Марко и Шарколия с триглавата змия е обрисувана с натуралистични подробности: конят разкъсва със зъбите си средната глава на змията, долната стъпква с копита, а най- горната е отсечена от Марко. В резултат от образната хиперболизация всичко изглежда много странно и зловещо, но на този фон още повече изпъкват смелостта, силата и героизмът на Марко и коня му. Битката напомня за борбата на Зевс с Тифон за въвеждане на нов порядък. Но докато Олимпийският бог е подпомогнат от някои тигани, то в песента героят без останалите юнаци (макар и с коня Шарколия) е сам в битката със злото за възстановяване на нарушения порядък, както сам и изоставен от по-големите си братя в двубоя с халата е и най-малкият брат от приказката „Тримата братя и златната ябълка“. Но въпреки всичко змията е победена, редът - обновен, а царските пътища - освободени!

Темата за победата над змията стои в центъра на песента, а своеобразна композиционна рамка представлява темата за „приятелите-преда-телите“. След като е наказано голямото зло, трябва да се накаже и не по-малкото зло, представено чрез поведението на изменниците, на лъже- юнаците. Такова е разбирането на народа за истинска справедливост. Ето защо наказанието на „неверната дружина“, „несгодната дружина“е напълно заслужено. И това още веднъж утвърждава представата за младия Марко като носител на доброто, като „добър юнак“, чийто подвиг възстановява нарушената физическа и нравствена хармония в живота на хората.